

УДК 377.3:004.42-051]:005.336.2-027.561

DOI 10.31376/2410-0897-2018-2-37-104-111

Ірина Павлівна Варава,

викладач історії та філософії, вчитель вищої категорії,
вчитель-методист комісії суспільно-гуманітарних
дисциплін Коледжу інформаційних технологій
та землевпорядкування Національного авіаційного
університету, аспірант Інституту
професійно-технічної освіти Національної академії
педагогічних наук України,
e-mail: varavairina8@gmail.com

АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ «ГОТОВНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-ПРОГРАМІСТІВ

У статті актуалізована проблема формування готовності майбутніх техніків-програмістів до фахового самовдосконалення. Проведено аналіз сутнісного змісту й компонентного складу поняття «готовність майбутніх техніків-програмістів до професійного самовдосконалення». Розглянуто умови формування готовності до творчої професійної діяльності ІТ-фахівців на сучасному етапі та підкреслено актуальність професії техника-програміста на етапі модернізації суспільства і розвитку ринкових відносин. Також проаналізовано зміст поняття «готовність» як складової їхньої професійної підготовки. У контексті дослідження розглянуто тлумачення поняття «готовність» у довідковій та енциклопедичній літературі, його обґрунтування в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Для розуміння сутності поняття «готовність» та систематизації наукових підходів до його визначення було використано метод кількісного та якісного контент-аналізу.

Ключові слова: готовність, формування готовності, професійна діяльність, технік-програміст, творча діяльність, компоненти готовності до творчої діяльності.

Постановка проблеми дослідження. Сучасний етап світового розвитку висуває ряд новітніх вимог до освіти. Тому закономірно, що відбувається її реформування з метою наближення до соціальних та економічних реалій сьогодення. Україна, прямуючи за вектором входження до єдиного простору вищої освіти Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог.

Цей поступ супроводжується відповідними змінами в педагогічній теорії, методиці та практиці професійної освіти. Сьогодні головним завданням системи освіти є формування людини, здатної жити в умовах змін, такої, що прагне постійно самовдосконалюватися, творчо сприймати нову інформацію та нести відповідальність за власні рішення. У зв'язку з цим актуалізується необхідність оновлення форм навчання, педагогічних методів й інноваційних технологій професійної підготовки майбутніх фахівців.

Нині модернізацію професійної (професійно-технічної) освіти визначено одним із ключових завдань уряду у сфері освіти у середньостроковій перспективі до 2020 р. Серед пріоритетних дій передбачається розвиток креативної та ініціативної особистості, здатної до ефективної діяльності в суспільстві, зі сформованим критичним мисленням, яка володіє набутими компетентностями і має власні переконання і ціннісне ставлення, спроможна приймати адекватні рішення на благо українського народу, суспільно-економічного розвитку людства. На порядку денному стоїть завдання формувати у сучасного спеціаліста вміння орієнтуватися в бурхливому вирі інформації, самостійно поповнювати свої знання, оперативно знаходити оптимальне рішення, використовуючи для цього новітні пошукові методи [5, с. 10–11], [8, с. 32–33].

У виробничій і сервісній сферах затребуваним став не «теоретик», а спеціаліст-практик, що вміє самостійно вирішувати поставлені перед ним виробничі завдання і володіє практико-зорієнтованими компетенціями, здатний до творчого перетворення дійсності, а також професійного саморозвитку і самовдосконалення. Врешті, від готовності випускників ПТНЗ до фахового самовдосконалення залежить процес подолання економічної кризи, прогресивний розвиток суспільства та розвиток особистої професійної кар'єри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що теоретичні положення щодо формування особистості, здатної до творчої діяльності і самовдосконалення, висвітлені в працях відомих філософів, педагогів, психологів. Теоретико-методологічні основи формування творчої особистості є предметом дослідження Б. Ананьєва, О. Ковальова, В. Крутецького, О. Кульчицької, М. Лейтеса, О. Леонтьєва, Н. Литвинової, С. Маркова, В. Моляки, В. М'ясищева, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, Б. Теплова та інших учених. Питання формування готовності до фахового самовдосконалення розглядається в дисертаціях Е. Остапенко, О. Солодовник, С. Шепеленко, О. Затворнюк, Т. Приходько, М. Назаренко, К. Долгош,

А. Бистрюкової та ін. Знані вчені-дослідники вивчали проблему формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх фахівців різних сфер: *економістів* (Е. Остапенко), *молодших медичних спеціалістів* (К. Соцький, О. Солодовник), *майбутніх педагогів* (Т. Шестакова), інженерів (О. Ігнатюк).

Але серед наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених нами не виявлено досліджень, присвячених проблемі формування готовності майбутніх техніків-програмістів до професійного самовдосконалення.

Мета статті полягає в аналізі понять «готовність», «формування готовності» для подальшого визначення структури і змісту компонентів готовності майбутніх техніків-програмістів до професійного самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов формування готовності до творчої професійної діяльності ІТ-фахівців набуває особливої актуальності. Професія техника-програміста є відносно молодою, затребуваною і популярною. Майбутнім технікам-програмістам потрібна не лише інтегрована база знань, а й сформовані навички творчого стилю діяльності, відповідна структура організації особистісних рис та творчих здібностей. Адже їм належить працювати в складних умовах ринку та конкуренції.

Прогрес і динамічні зміни в галузі обчислювальної техніки і програмного забезпечення стимулюють до формування вміння самоосвіти, щоб зберегти статус ІТ-фахівця. Вивчення наукових праць, в яких розроблялася проблема професійної підготовки майбутніх техніків-програмістів, дає підстави стверджувати, що в практиці професійно-технічної підготовки ІТ-фахівців увага акцентується на формуванні системних базових знань, умінь та навичок та вихованні професійно затребуваних якостей особистості техника-програміста. Проте поза фокусом уваги залишається переорієнтація з вузькопрофільної підготовки на розвиток у майбутніх фахівців здібностей до творчої діяльності. Такий підхід загострює суперечності: між об'єктивною необхідністю підготовки майбутніх фахівців до ефективної високопрофесійної діяльності та наявною практикою їхньої підготовки у професійних (професійно-технічних) закладах освіти, заснованою на традиційних підходах; необхідним і реальним рівнем готовності випускників працювати на перспективу [2, с. 56–57].

Формування у майбутніх техніків-програмістів готовності до фахового самовдосконалення на етапі підготовки у ПТНЗ сьогодні вимагає аналізу сутнісного змісту й компонентного складу поняття «готовність майбутніх техніків-програмістів до професійного самовдосконалення». Для досягнення мети нашого дослідження ми вважали за доцільне передусім проаналізувати зміст поняття «готовність», обґрунтований у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Результати нашого пошуку відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз поняття «готовність» до фахового самовдосконалення у вітчизняній та зарубіжній літературі

№№ з/п	Прізвище автора, що досліджував поняття	Сутність поняття
1	С. Бризгалова	Готовність – цілісне особистісне динамічне утворення , набуте в результаті спеціального навчання, що містить взаємопов'язані елементи: науково-теоретичний, практичний та психологічний.
2	В. Копоруліна	Готовність – активно дієвий стан особистості, установка на певну поведінку, мобілізованість сил для виконання завдання.
3	О. Отич	Готовність є результатом і показником якості підготовки і реалізується та перевіряється у діяльності.
4	Л. Григоренко	Професійна готовність – сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та особистісних якостей.
5	Л. Кондрашова	Морально-психологічна готовність – основа готовності до педагогічної праці .
6	М. Левітов	Психологічна готовність до діяльності може бути тривалим або короткочасним станом , який залежить від індивідуальних особливостей особистості. Вона є суттєвою умовою успішної професійної діяльності.
7	С. Максименко, О. Пелех	Готовність до того чи іншого виду діяльності – це цілеспрямоване вираження особистості , що охоплює її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, настанови.
8	К. Дурай-Новакова	Професійна готовність – цілісне вираження всіх підструктур особистості, зорієнтованих на повне й успішне виконання різноманітних

		функцій, складне структурне утворення, ядром якого є позитивні установки, мотиви й освоєні цінності професії.
9	В. Шадриков	Готовність до конкретної професійної діяльності залежить від сформованості психологічної структури діяльності та психологічних характеристик суб'єктів праці, професійного статусу.
10	А. Ліненко	Готовність – цілісне утворення , яке характеризує емоційно-когнітивну і вольову мобілізаційність суб'єкта в момент його включення в діяльність певного спрямування.
11	О. Пехота	Готовність до професійного саморозвитку – складноструктуроване утворення , яке забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного професійного саморозвитку майбутнього вчителя.
12	І. Гавриш	Готовність до інноваційної професійної діяльності – інтегративна якість особистості вчителя, що виявляється в діалектичній єдності всіх структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин; складне особистісне утворення, що є умовою та регулятором успішної професійної діяльності вчителя.
13	Г. Троцько	Готовність майбутніх педагогів до виховної діяльності – це цілісне, складне, особистісне утворення , що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності й охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, уміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самоудосконалюватися.
14	С. Литвиненко	Готовність до соціально-педагогічної діяльності – це результат професійно-педагогічної підготовки, інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення.
15	Д. Узнадзе	Готовність суб'єкта до дії у випадку наявності будь-якої потреби і ситуації її задоволення у суб'єкта викликає специфічний стан , який можна характеризувати як готовність, як установку його до здійснення певної діяльності, спрямованої на задоволення його актуальної потреби.
16	С. Гончаренко	Професійна готовність студента – це інтегративна особистісна якість і істотна передумова ефективності діяльності після закінчення ВНЗ.
17	С. Смірнова, Т. Шестакова	Професійна готовність студента – особистісна характеристика, яка проявляється в позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності та прагненні займатися нею після закінчення ВНЗ. Вона допомагає молодому фахівцю успішно реалізовувати професійні функції, правильно використовувати набуті знання і досвід, зберігати самоконтроль і долати непередбачені перешкоди. Професійна готовність – вирішальна умова швидкої адаптації випускника до умов праці, подальшого його професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації.
18	В. Сластьонін	Професійно значуща здатність особистості, що поєднує в собі позитивне ставлення до діяльності (мотивацію); адекватні вимоги професійної діяльності до рис характеру, здібностей, проявів темпераменту; необхідні знання, вміння, навички; стійкі професійно важливі особливості процесів мислення.
19	В. Москалець	Психологічна готовність розглядається як активно дійовий стан особи, який забезпечує ефективну актуалізацію й використання набутих знань, умінь, і навичок, професійно значущих якостей ... в особливих умовах діяльності.

Результати аналізу свідчать про те, що в педагогічних, психологічних і акмеологічних дослідженнях наукова категорія «готовність» визначається як системна характеристика, динамічне утворення, активно дієвий стан особистості, сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, цілеспрямоване вираження особистості, цілісне вираження всіх підструктур особистості, цілісне, складноструктуроване або особистісне утворення, інтегративна якість, результат професійно-педагогічної підготовки, істотна передумова ефективності діяльності, вирішальна умова швидкої адаптації випускника до умов праці.

Отже, можна констатувати, що сьогодні не існує єдиного погляду на визначення досліджуваного поняття. Водночас у виокремлених для аналізу тлумаченнях поняття «готовність» дослідники акцентують увагу на низці його структурних складових, а саме: мотиваційна готовність (пізнавальні і професійні інтереси), інтелектуальна готовність (загальні і спеціальні здібності, система знань, умінь і навичок), емоційно-вольова готовність (ставлення до навчання, саморегуляція) і соціальна готовність (комунікативні здібності та відповідальність, усвідомленість в ситуації вибору).

Для розуміння сутності поняття «готовність» та систематизації наукових підходів до його визначення нами було використано метод контент-аналізу [3, с. 69–70]. За семантичну одиницю було взято судження (або кілька суджень) авторів про поняття «готовність». У процесі контент-аналізу ми виділили 39 семантичних одиниць, з яких 21 визначають цю категорію, а решта – її характерні ознаки. При подальшому узагальненні було виділено 12 стійких значень, що визначають сутність категорії «готовність», а також вісім найбільш істотних категоріальних ознак. Одержані результати після систематизації представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати кількісного контент-аналізу досліджуваного поняття «готовність»

Ключові слова	Кількість використання	Рейтинг за кількістю використання
Стан	10	1
Утворення	7	2
Компетентність	7	2
Якість (особистості)	7	2
Показник (якості підготовки)	1	5
Сукупність (знань, умінь, навичок)	1	5
Основа (готовності до діяльності)	1	5
Вираження (самовираження)	2	4
Передумова (умова)	3	3
Здатність (до діяльності)	2	4
Феномен	2	4
Потреба (в саморозвитку)	2	4
Результат	1	5

Очевидно, що найбільш уживаним у дефініції поняття є слово «стан», яке використовується як у самій науковій категорії, так і в контексті виконання особистістю певних дій: обставини, умови, в яких хто-, що-небудь перебуває, існує; ситуація, зумовлена певними обставинами, умовами [1]; установка на певну поведінку, мобілізованість сил для виконання завдання [10, с. 38].

За результатами якісного контент-аналізу можна зробити висновок про те, що досить часто науковці пояснюють «готовність» як утворення: цілісне особистісне динамічне утворення, набуте у результаті спеціального навчання (С. І. Бригдалова), складноструктуроване (О. М. Пехота), що забезпечує необхідні внутрішні умови для саморозвитку, а також «готовність» передбачає наявність взаємопов'язаних компонентів, має особливий характер, передбачає здатність до творчої рефлексії, володіння засобами і способами досягнення цілей.

Як бачимо, науковці по-різному сприймають цей феномен: стан, якість, здатність, умова, потреба в саморозвитку, утворення, результат, компетентність, вираження особистості.

Однак подальше вивчення змісту поняття «готовність» дає можливість зробити висновок про те, що найчастіше термін «готовність до діяльності» науковці пов'язують з процесом професійної підготовки, а компетентність розглядають як результат освіти. У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «готовність» до виконання діяльності вживається у різних значеннях. Готовність визначається як наявність здібностей (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн); якість особистості (К. Платонов); знання про професію та практичні вміння і навички (Л. Романенко, В. Серіков). Е. Зеєр розглядає поняття «готовність» як складне особистісне утворення, що характеризується двома рівнями. На першому – прагнення оволодіти якоюсь професійною спеціальністю, на другому – здатність, підготовленість до професійної діяльності. У трактуванні поняття «готовності» погляди вчених в основному збігаються стосовно того, що готовність є результатом професійної підготовки.

Аналіз літератури переконав нас у тому, що в структурі поняття «готовність» можна виділити дві складові: особистісну і діяльну: особистісна визначається формуванням і розвитком ставлення особистості до процесу, результатів діяльності і до себе як суб'єкта діяльності; діяльна ж містить теоретичні та практичні складові готовності до виконання даної діяльності. Автори досліджень,

присвячених вивченню готовності до професійного самовдосконалення, єдині в думці, що окреслене поняття відповідає всім ознакам готовності як синтезу властивостей особистості, що формує особливий стан до професійної діяльності та володіє всіма ознаками самого процесу самовдосконалення особистості. На глибоке переконання дослідників, передумовою успішного виконання будь-якої професійної діяльності є не конкретні здібності, а цілий комплекс здібностей і властивостей як цілісна характеристика особистості.

Відсутність єдиного погляду на зміст дефініції «готовність» вказує на недостатнє його вивчення і, безумовно, на різне сприйняття психологічної, педагогічної, філософської та соціологічної наук, використання дослідниками різних наукових підходів.

У контексті нашого дослідження звернемося до особливостей становлення особистості ІТ-фахівця, яке триває впродовж усього активного життя людини та підпорядковується закономірностям професійного розвитку особистості. Для сучасної професійної підготовки ІТ-фахівців залишається нерозв'язаним завданням забезпечення відповідності змісту і способів навчальної діяльності учнів тим особливостям професійної діяльності, які характерні для сучасних соціально-економічних умов. Професіографічні складники техніків-програмістів визначаються у відповідних нормативних документах, таких як ОКХ (освітньо-кваліфікаційні характеристики), професіограми та ін. Відповідно до них, технік-програміст повинен мати певні сформовані загальнонаукові, інструментальні, соціально-особистісні та загальнопрофесійні компетенції, які забезпечать виконання ним робіт з:

- виконання механізованого та автоматизованого оброблення інформації;
- розроблення технології розв'язання економічних та інших задач виробничого і науково-дослідного характеру;
- проектування систем оброблення даних;
- підготовки операцій, пов'язаних із здійсненням обчислювального процесу;
- нагляду за роботою машин;
- складання простих схем технологічного процесу оброблення інформації, алгоритмів рішення задач, схем комутації, макетів, робочих інструкцій та необхідних пояснень до них;
- розроблення програми рішення простих задач, їх налагодження і експериментальної перевірки окремих етапів робіт;
- підготовки технічних носіїв інформації, які забезпечують автоматичне введення даних до обчислювальної машини, з накопичення і систематизації показників нормативного та довідкового фонду, розроблення форм вихідних документів, унесення необхідних змін і своєчасного коригування робочих програм тощо.

Для цього техніку-програмісту треба знати: методи проектування механізованого та автоматизованого оброблення інформації; засоби обчислювальної техніки, збирання, передавання та оброблення інформації та правила їх експлуатації; технологію механізованого і автоматизованого оброблення інформації; робочі програми, інструкції, макети та інші керівні матеріали, які визначають послідовність і техніку виконання розрахункових операцій; види технічних носіїв інформації, правила їх зберігання та експлуатації; діючі системи числення, шифрів та кодів; основні формалізовані мови програмування; основи програмування; методи проведення розрахунків і обчислювальних робіт; методи розрахунку виконаних робіт; основи економіки, організації праці та виробництва; основи законодавства про працю [7].

Отже, в процесі професійної підготовки в ПТНЗ педагогічному колективу належить сформувати готовність майбутніх техніків-програмістів до реалізації вказаних вище компетенцій. Водночас варто зазначити, що інформаційна сфера діяльності дуже швидко розвивається, що спричиняє старіння професійної компетентності цих фахівців за час навчання і у зв'язку з цим актуалізується необхідність її постійного вдосконалення, що також потребує певних умінь або володіння самоосвітньою компетентністю. У свою чергу, рівень готовності до фахового самовдосконалення майбутніх техніків-програмістів можна вважати одним із показників якості освітнього процесу в закладах професійної освіти, в яких здійснюється їхня професійна підготовка [5, с. 12]. Тому виникає потреба в діагностиці рівнів сформованості готовності до фахового самовдосконалення. Але це питання потребує подальшого розроблення.

Висновки. Термін «готовність» використовується представниками різних галузей науки – філософії, соціології, психології, педагогіки, економіки. Щодо визначення його суті існують певні розбіжності в поглядах учених. Цей термін дослідники пов'язують з процесом професійної підготовки, результатом якої має стати професійна компетентність за фахом (професією). На думку вчених, це поняття варто розглядати як цілісну систему або багатосторонній, багатofакторний, соціально детермінований та психологічно орієнтований багаторівневий процес, де на основі певних перманентних суперечностей здійснюється становлення особистості, формується її пізнавальна, моральна, творчо-надситуативна активність. В акмеологічних дослідженнях «готовність» визначається як системна

характеристика, в структурі якої містяться такі компоненти: мотиваційна готовність (пізнавальні і професійні інтереси), інтелектуальна готовність (загальні і спеціальні здібності, система знань, умінь і навичок), емоційно-вольова готовність (ставлення до навчання, саморегуляція) і соціальна готовність (комунікативні здібності та відповідальність, усвідомленість у ситуаціях вибору).

У результаті проведеного нами дослідження дефініції «готовність» методом кількісного та якісного контент-аналізу уточнено змістове значення категорії «готовність», з'ясовано, що формування готовності розкривається як процес творення необхідного досвіду, майстерності та мотиваційних детермінант, які надають можливість ефективно здійснювати (професійну) діяльність. Виявлено існування прямих зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності. Учені-психологи готовність розглядають як здатність до адаптації, саморегуляції поведінки та розвитку, мобілізації сил, що є передумовами цілеспрямованої діяльності. Педагоги єдині в тому, що готовність – це загальна характеристика навчання, виховання та розвитку особистості. З'ясовано, що окремим напрямом дослідження є готовність майбутніх техніків-програмістів до професійного саморозвитку, яка є складним, динамічним явищем і потребує наповнення смыслом майбутньої фахової діяльності цих фахівців, що розглядаємо одним із напрямів *подальших наукових розвідок*.

Список використаних джерел та літератури

1. Стан : [Електронний ресурс] Вікіпедія : вільна енциклопедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD>. – Дата звернення: 03.05.2018.
2. Долгош К. І. Формування готовності студентів факультету «Міжнародні відносини» до творчої професійної діяльності у процесі навчання / К. І. Долгош, О. Гвоздяк // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки ; за заг. ред. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – № 4. – С. 56–59.
3. Іванов О. В. Класичний контент-аналіз та аналіз тексту: термінологічні та методологічні відмінності / О. В. Іванов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1045. – С. 69–74.
4. Логвіненко В. Методика формування пізнавальної самостійності студентів технічних спеціальностей в процесі вивчення інформаційно-комунікативних технологій : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Вікторія Григорівна Логвіненко ; Українська інженерно-педагогічна академія. – Х., 2005. – С. 192.
5. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України : моногр. / Н. Г. Ничкало. – К. : Педагогічна думка, 2008. – С. 13–20.
6. Орлов В. В. Конкурентоспроможність молоді на ринку праці / В. В. Орлов // Науковий вісник. – 2010. – № 15. – С. 1–3.
7. Работа в Украине: Справочник квалификационных характеристик профессий работников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jobs.ua/dkhp/articles-164>). – Дата звернення: 03.05.2018.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік». – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249935442>). – Дата звернення: 03.05.2018.
9. Садон Е. В. Профессиональные компетенции как фактор становления карьеры будущего специалиста : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / Елена Владимировна Садон. – Владивосток, 2009. – С. 118.
10. Українсько-російський психологічний тлумачний словник / авт.-упор. Копоруліна В. М. – Харків : Факт, 2006. – С. 38.

Ирина Павловна Варава,

преподаватель истории и философии,
учитель высшей категории, учитель-методист
комиссии общественно-гуманитарных
дисциплин Колледжа информационных
технологий и землеустройства
Национального авиационного университета,
аспирант Института профессионально-технического
образования Национальной академии
педагогических наук Украины,
e-mail: varavairina8@gmail.com